

connexions

Internet i democràcia: riscos i oportunitats

vista prèvia >

L'era d'Internet també és l'era de la desconfiança generalitzada en la política. Pot Internet ser un aliat de cara a recuperar la relació entre votants i governants? O serà l'element que posarà potes enlaire el sistema de la democràcia representativa? Com amb tot element nou i que obre una infinitat de noves possibilitats, cal saber aprofitar les oportunitats que ofereix la xarxa de cara a enfortir les institucions democràtiques i fer-les més properes i transparents a la ciutadania.

Carlos Guadian

Polítològ i professor de postgraus i màsters. Consultor a Ideograma

carlosguadian@ideograma.org

El canvi social que ens ha portat internet

El 2004 l'assessor demòcrata nord-americà Joe Trippi (1959) va publicar *The Revolution will not be televised*.¹ Un llibre que és més una memòria de com va anar la campanya de les primàries demòcrates de Howard Dean (1948) a internet aquell any que una anàlisi profunda sobre el que apunta en el títol. Tot i així, Trippi sosté que internet va canviar la política i la democràcia i defensa un relat interessant sobre com els polítics van començar a fer servir la xarxa per a les seves campanyes.

En aquest sentit, internet ha provocat molts canvis. Canvis econòmics, socials i polítics. A gairebé tots els aspectes que ens afecten al dia a dia, la tecnologia, i com a màxim representant, internet, ha provocat que tot hagi evolucionat. Aquesta xarxa de xarxes ha provocat revolucions: canvis als hàbits de consum, en la manera de relacionar-nos i, sobretot, en la manera d'entendre el món.

Aquest canvi d'entorn també ha generat nous rols. Han aparegut, per exemple, els *prosumers*, un concepte que recull la idea que els usuaris no només consumeixen continguts, sinó que també en produeixen. De la mateixa manera, la tecnologia i internet han provocat tot un seguit de canvis que ens han permès migrar d'una situació en la qual primava un sistema de comunicació unidireccional, individual, dominat pels mitjans tradicionals, a una altra situació en la qual tots som emissors i on tot pot ser conversa. La individualitat s'ha substituït per les comunitats de proximitat, i la participació i la creació en són requisits indispensables. Internet s'ha configurat com un mitjà lliure —tot i la controvèrsia sobre els perills que amenacen aquest estatus. D'altres elements característics són la col·laboració, les xarxes distribuïdes, la saviesa de les multituds —*crowdsourcing*—, i com no, la meritocràcia com a nou model per a fer-se valer.

La ciutadania del segle XXI depèn més que mai de la seva capacitat de relació i interacció amb l'entorn. Els vertiginosos temps en què vivim requereixen que aquesta disposi de

recursos i eines que permetin l'adaptació flexible a les necessitats que genera un nou tipus de societat. Els canvis socials esdevinguts en les últimes dècades, obliguen a reaccionar davant d'una nova forma de relacionar-se, aprendre, compartir i crear.

La web social és la representació de l'evolució de les aplicacions tradicionals cap a aplicacions web enfocades a l'usuari final. La web social és més que tecnologia, és una actitud. Implica la democratització de la tecnologia posada a l'abast de tothom, de l'accés a eines de generació de contingut i per compartir informació.

Les eines de la web social, anomenada també web 2.0, són serveis d'ús fàcil que simplifiquen la relació digital entre usuaris. Són aplicacions web molt intuïtives, orientades a la generació de contingut per part de l'usuari i sobretot a poder crear comunitat.

Les principals característiques d'aquestes eines són el seu baix cost —en la major part dels casos són gratuïtes—, la seva simplicitat d'ús —ja que no cal un gran coneixement tècnic per fer-les anar—, que es poden fer servir habitualment

¹ TRIPPI, *The Revolution will not be televised*.

La informació, i més específicament les dades, s'han convertit en la nova matèria primera per als nous models econòmics i per a un nou ecosistema social

amb qualsevol dispositiu —estan pensades per la mobilitat—, faciliten un primer pas a la conversa des de l'anonimat —són bidireccionals, permeten la conversa entre iguals—, i són ràpides i globals, ja que donen immediatesa a les accions realitzades sense estar circumscrites a cap entorn delimitat.

La informació, i més específicament les dades, s'han convertit en la nova matèria primera per als nous models econòmics i per a un nou ecosistema social. El *big data*, les dades obertes, la transparència i el govern obert es basen en l'accessibilitat a les dades. Aquestes han deixat de ser un bé preuat al qual només hi poden accedir uns pocs, per tornar-se un element globalment accessible i reutilitzable.

L'accés a la informació s'ha convertit en un dret. Encara que podem discutir si el nivell és suficient o no, tota aquesta informació ha provocat una externalitat anomenada «in-foxicació». L'excés d'informació, fet expressament, pot produir desinformació. Ara podem amagar unes dades sensibles sota d'una muntanya d'arxius. No cal que hi siguin a un

fitxer amagat, poden ser-hi a la vista de tothom. Per contraposició, l'activisme social i el desenvolupament de la tecnologia cívica ha afavorit que activistes de tot el món treballin de manera conjunta per poder millorar de mica en mica aquest accés a la informació.

Incrementar la transparència pot ser un bon objectiu i la tecnologia ho pot afavorir. I la tendència general ens diu que a major transparència, més confiança en els polítics. Però és molt curiós observar que, mentre que a Alemanya s'acompleix aquesta màxima, a l'Estat espanyol passa justament el contrari:² a mesura que creix el nivell de transparència, baixa la confiança en els polítics. Podem especular sobre el perquè d'això. Potser és per tenir menys tradició en ser transparents o potser perquè tot allò que no havia sortit abans ho ha començat a fer en el moment de ser transparents. De totes maneres, fer que els nostres governs siguin més transparents és un objectiu necessari per a la nostra societat i la tecnologia ens pot ajudar a aconseguir-ho.

2 GUADIÁN, «A vueltas con la transparencia».

Més democràcia

L'arribada d'internet ens va fer imaginar que en poc temps arribaríem a una àgora virtual en la qual ho podríem decidir tot en temps real. Que arribaríem a una democràcia directa, assembleària, en la qual tothom pogués fer sentir la seva veu en tot moment. Però llavors no es va comptar amb la desafecció.

El desinterès de la ciutadania per la participació política pot estar motivat per moltes raons: desinterès pels temes tractats, la impressió que no canvia res encara que es participi, els compromisos desactualitzats... L'increment de la democràcia no es resumeix només en poder fer clic a una aplicació per decidir, també hi han de concórrer altres factors que ajudin a dinamitzar la implicació de la societat.

Fa alguns anys, el desenvolupament del vot electrònic també va alimentar les aspiracions d'una democràcia directa. Però aquesta tecnologia encara no es fa servir de manera generalitzada perquè continuen sent molts els inconvenients amb què ens podem trobar: des de barreres geo-

L'excés d'informació, fet expressament, pot produir desinformació. Ara podem amagar unes dades sensibles sota d'una muntanya d'arxius

gràfiques perquè aquesta tecnologia es pugui implementar sense problemes, a barreres de coneixement per part de la ciutadania que ha d'exercir el seu dret a vot.

Advocar, doncs, per suprimir el sistema representatiu³ per una hipotètica àgora virtual no solucionaria els problemes. En el moment en què ens trobem, la ciutadania només és procliu a participar en política quan el tema en discussió l'afecta directament, de manera que sembla inviable un sistema de democràcia directa. Tot i així, iniciatives d'aquest tipus sí que podrien contribuir a millorar el sistema actual; i tindria sentit tenir un sistema consultiu a la ciutadania més flexible i àgil que permetés preguntar sobre temes que siguin crítics o d'interès general.

Avui en dia el vot electrònic encara és un tema de discussió. Arguments a favor pel seu ús en tenim de diferents: que puguin votar persones amb mobilitat reduïda, persones que visquin a l'estranger o que tinguin horaris poc conciliadors amb la vida familiar són alguns exemples. Però

també hi ha riscos evidents: la por als ciberatacs i a la manipulació dels resultats de les eleccions està fent que molts països adoptin mesures extraordinàries per protegir l'actual statu quo. Aquestes pors, aquests riscos, fan perillar, en molts casos, llibertats civils com el dret a la intimitat, i obren la possibilitat a que es posin en marxa sistemes que es podrien arribar a identificar amb el Gran Germà d'Orwell.

Per altra banda, la popularització de les xarxes socials ha provocat canvis en com veiem i jutgem l'acció política. Com diu Miguel del Fresno «*Twitter tiene ese punto bruto de democracia en directo del circo romano, sin filtros, dedo arriba... dedo abajo...*».⁴ I és que a les xarxes, a més de poder donar la nostra opinió, de fer sentir la nostra veu, també som capaços d'exercir la censura més implacable amb linxaments digitals. La protecció que dóna la pantalla a l'usuari fa que sorgeixin de dintre nostre aspectes amagats que potser no són els més adequats per a una democràcia sana.

4 DEL FRESNO, «*Twitter tiene ese punto bruto de democracia en directo, de circo romano, sin filtros, dedo arriba, dedo abajo...*».

Un nou model de partit

Si parlem de tecnopolítica⁵ entesa com l'aplicació de la tecnologia a la política, aquesta pot ser un factor de renovació extraordinari. Ja hem parlat sobre com la tecnologia ha facilitat canvis en molts aspectes de la societat, però sobretot ha incidit en el de la participació i la deliberació a gran escala. També la tecnopolítica serveix per canviar les estructures dels partits polítics i convertir els seus militants, simpatitzants i votants en activistes a la xarxa. Es comencen a generar comunitats d'interessos fora de les estructures rígides dels partits, amb més flexibilitat per establir llaços de relació entre persones separades físicament i comencen a perdre sentit algunes estructures territorials.

Aquestes noves comunitats poden fer sentir la seva veu com no s'havia vist abans. Eines com *Appgree* o *Loomio*⁶ faciliten la presa de decisions i tenen algorismes per garantir l'equitat d'aquestes decisions. Ja

5 GUTIERREZ-RUBI, *Tecnopolítica*.

6 ESPELT, «*Loomio, la aplicación para la excelencia de la tecnopolítica*».

3 VENTURA, «¿Tú querías votar todos los días?».

L'increment de la democràcia no es resumeix només en poder fer clic a una aplicació per decidir: també hi han de concórrer altres factors que ajudin a dinamitzar la implicació de la societat

hi ha partits polítics que comencen a fer servir aquestes solucions de programari per tenir una estructura més democràtica i intentar ser el reflex d'una nova societat.

El que és evident és que el sistema de partits tal com el coneixem, està en crisi i d'aquí les elevades taxes d'abstenció que votació rere votació es registren a la majoria de països occidentals. La pèrdua de confiança en els polítics i en els partits d'establishment no acaba de convèncer la majoria de la població, però això no vol dir que la gent hagi perdut interès en la «cosa pública» sinó que intenta vehicular-ho d'una altra manera.

Hi ha realment pocs temes que aconseguixin interessar el gran públic, i a la majoria, mentre el dia a dia el pugui seguir tenint solucionat, li és relativament igual qui estigui al govern. Només quan hi ha un problema que els afecta de manera directa és quan certs sectors socials reaccionen; és per això que no és estrany que sorgeixi un partit des d'una plataforma ciutadana. Aquest model de plataforma ve de l'economia col·laborativa, un dels millors exemples que podem trobar és Ouishare, i amb

ell aquestes noves formacions polítiques han posat fil a l'agulla pel que fa a dibuixar un nou model i sistema de partits.

Un altre dels elements claus que ens ha portat internet és la desintermediació o capacitat dels productors de béns i serveis d'arribar directament als consumidors sense haver de passar per aquells que tradicionalment han realitzat aquesta funció. En podem trobar clars exemples en el món de les indústries culturals: els nous canals de distribució de la música i la literatura demostren que qualsevol artista o escriptor pot fer arribar la seva obra al gran públic a un preu molt més reduït que les grans corporacions. En el sector de l'alimentació la desintermediació també s'està contemplant com una sortida a una situació econòmica que asfixia els productors, que veuen com els seus productes arriben al mercat amb un valor fins a un 500% més car que el preu que els han pagat a ells.

Si considerem l'actual situació en la qual la ciutadania opta progressivament per l'abstenció i els grans partits veuen com les seves opcions

d'obtenir majories folgades es reduïxen dia a dia, entendrem per què el ciutadà vol tenir un major control de la política. El fet de votar cada quatre anys i estar lligats de peus i mans sense poder fer res més per incidir en determinades decisions provoca que cada vegada més ciutadans vulguin eliminar el sistema representatiu. O com a mínim, que aquest sigui més flexible.

Les coordenades ideològiques també estan patint canvis. I tot i que, bàsicament, podem encaixar la ideologia de qualsevol partit en l'eix esquerra-dreta, i en el cas de determinats territoris també en l'eix nacional, la militància compromesa amb una organització a llarg termini està descendint. Per contra, augmenten les plataformes, organitzacions i moviments que aconseguixen arribar al llindar d'adhesions per generar canvis en pro d'una causa concreta. Organitzacions que sense massa trajectòria, amb l'ajut de la tecnologia, en poc temps poden assolir massa crítica per a incidir en el debat públic i provocar canvis.

En aquesta consecució dels objectius és on rau un dels problemes dels

En el moment en què ens trobem, la ciutadania només és procliu a participar en política quan el tema l'afecta directament, de manera que sembla inviable el desenvolupament d'un sistema de democràcia directa

partits polítics: els objectius pels quals van ser creats han estat substituïts pels de la supervivència *per se*. L'objectiu és guanyar eleccions per sobre dels objectius originals, que passen a estar en segona línia.

Internet ajuda, precisament, al fet que els ciutadans puguin connectar-se i coordinar-se al voltant de temes d'interès. El problema és la interlocució: qui adopta les decisions? Com i durant quant de temps ha de tenir aquesta responsabilitat?

És evident que no podem pensar en una àgora virtual on tot sigui discutit per tothom. No a tothom li interessa o afecta tot. Tampoc seria operatiu, sobretot a un nivell superior al local, en el qual la distribució de recursos i les inversions amb visió estatal necessitin planificació. Continus canvis en determinades polítiques serien totalment contraproduents, com per exemple passa des de fa dècades a l'Estat espanyol amb l'educació i els seus constants canvis legislatius en funció del color del govern de torn.

De propostes per millorar la situació ja se'n fan, però manca dur-les a terme i, per descomptat, que donin

algun resultat. Possiblement, els tímids canvis que es proposen de moment no siguin suficients per recuperar la confiança de la ciutadania i possiblement fins que no tinguem un *market place* polític en el qual els polítics s'ofereixin per causes concretes i amb dates de caducitat, no s'aconseguirà recuperar aquesta confiança perduda.

Seguretat, llibertats i drets

La tecnologia pot oferir tot un nou de ventall d'oportunitats de cara a enfortir la ciutadania i fer-la més activa. És a dir, més oportunitats en participació ciutadana que es tradueixen en una ciutadania apoderada, capaç de generar nous estats d'opinió mitjançant noves eines de presa de decisions.

Un aspecte important que ha afavorit aquest nou entorn digital és la possibilitat que la ciutadania tingui més control i capacitat de fiscalització. El *software* de codi obert⁷ s'ha convertit en un dels pilars bàsics per als «hacktivistes» i ve a donar eines a la

7 També conegut com a «programari lliure».

ciutadania per fer activisme en llocs on la democràcia està compromesa, o senzillament per proporcionar recursos per poder incidir en la societat en què vivim. Aquests desenvolupaments faciliten la innovació en seguretat. En trobem exemples en la creació de navegadors especialment segurs —com ara Tor—; o en el desenvolupament de models d'encriptació basats en *blockchain*⁸ que permeten lluitar contra règims autoritaris, o facilitar l'activitat dels *whistle-blowers* [alertadors], tal com descriu l'Antoni Gutiérrez-Rubí.⁹ «En aquesta línia s'han posat en marxa iniciatives com la Bústia Ètica¹⁰ de l'Ajuntament de Barcelona que fa servir tecnologies com TOR i GlobaLeaks. Aquesta iniciativa, a proposta de l'equip de tecnopolítica de Xnet, s'emmarca en les recomanacions del Consell Ciutadà Assessor de l'Oficina per la Transparència i les Bones Pràctiques del Consistori. La tecnologia que s'ha fet servir marca una fita històrica per a una administració pública local; i

8 *Blockchain* o cadena de blocs és una base de dades distribuïda dissenyada per evitar la seva modificació una vegada que una dada ha estat publicada.

9 GUTIERREZ-RUBÍ, «Tecnología para combatir la corrupción».

10 Bústia Ètica de l'Ajuntament de Barcelona.

Aquesta lluita per preservar drets i llibertats ve condicionada per factors intrínsecs al desenvolupament de la mateixa internet

un missatge polític molt fort. Hi ha una convicció estesa que la corrupció no pot solucionar-se només amb les institucions democràtiques vigilant-se a si mateixes. La societat civil ha de jugar un paper central i constant. La vigilància ciutadana es converteix en un actiu democràtic».

Aquesta lluita per preservar drets i llibertats ve condicionada per factors intrínsecs al desenvolupament del propi internet. Ens enfrontem a tot un seguit de riscos que posen en perill la democràcia tal com la coneixem.

Les bombolles d'informació que gràcies al *big data* i els algorismes només ens donen informació d'acord amb les nostres preferències; la «postveritat», fenomen consolidat que, resumint, consisteix en que es pugui mentir al debat públic —especialment a internet— sense conseqüències i sense que els partidaris de qui ha mentit no reaccionin encara que es demostrï la mentida; l'alteració de les xarxes socials, mitjançant bots¹¹ que simulen usu-

aris amb la pretensió de donar una visió distorsionada de la realitat; la vigilància massiva que certs governs fan de manera sistemàtica i que ens fa preguntar qui vigila al vigilant; la llibertat d'expressió reduïda per una censura que actua en nom de la seguretat, com en el cas de la Llei Mordassa; la vulneració de la privacitat de les telecomunicacions o la ja existent esclatxa digital són factors que poden vulnerar la democràcia i fer que les nostres llibertats i drets es vegin reduïts.

Per tant, internet ens ofereix un nou escenari per a l'activisme polític. Ens ofereix noves oportunitats. Però també ofereix nous perills. La ciber guerra és un tema habitual en les notícies. Els enganys basats en enginyeria social són més que habituals, i la combinació de la facilitat amb què avui en dia l'activisme fa que els usuaris facin clic en un enllaç o distribueixin una determinada informació, amb objectius no molt lícits, pot provocar situacions amb greus conseqüències pel bon funcionament de la democràcia.

Davant d'aquesta situació, afavorir l'activisme social a través de la tec-

nologia és una molt bona opció per mantenir la salut de la democràcia. Una experiència interessant és *My Civic Workout*¹² que busca generar consciència social en els ciutadans amb propostes d'activisme com si fos un entrenament físic. Aquesta aplicació mesura l'activisme a través de múltiples mètriques, com ara haver donat *like* a un article, un *RT* a un *mem* o compartir un esdeveniment que com petites gotes ajuden a mesurar el nivell de compromís dels usuaris. Per això el que fan és equiparar les accions d'activisme a un pla d'entrenament i, mitjançant la seva *newsletter*, van proposant accions de menys a més intensitat en funció del temps requerit per a dur-les a terme.

Per aconseguir aquest compromís s'utilitzen diferents estratègies. Per exemple, les crides a l'acció solen funcionar molt bé, ja que inciten als usuaris a realitzar accions. Aquestes accions generen més visibilitat i per tant més accions per part d'altres usuaris. Acaba sent el peix que es mossega la cua.

11 «Bot» en referència a robot o perfil automatitzat que funciona de forma autònoma en base a un seguit de regles previament definides.

12 WIKI, «My Civic Workout, un trainer para el activismo».

Les bombolles d'informació que gràcies al *big data* i els algoritmes només ens donen informació d'acord amb les nostres preferències poden vulnerar la democràcia i fer que els nostres drets i llibertats es vegin reduïts

La mobilització dels usuaris és diferent depenent de l'àmbit en què ens trobem. No és el mateix una marca de comerç electrònic que una organització social. La companyia que tracta de vendre quelcom a l'*homo economicus* li ofereix ofertes, descomptes, promocions, premis... Però l'organització que té com a objectiu la mobilització social i que aquesta s'impliqui per ajudar-la a aconseguir els seus objectius, ho té més complicat. Ha d'apel·lar als sentiments i, encara que no és difícil fer-ho amb aquells que ja estan convençuts, arribar a aquells usuaris no convençuts resulta més complicat. Aquí la motivació és diferent i l'argument ha d'aportar alguna cosa a l'usuari; si no, no reacciona. A tot això cal sumar-li que el principal problema que tenen aquestes organitzacions amb els programes d'*advocacy* —incitar els usuaris a prendre accions en un determinat tema davant els seus representants polítics— és que no sol haver-hi translació entre el món *online* i l'*offline*.

A *My Civic Workout* han triat una interessant manera de comprometre els seus usuaris. Es basen en el fet que amb la pràctica s'aconsegueix

allò que un es proposi. I l'activisme, com assenyalen, també és qüestió de pràctica, com l'exercici físic. Per això el que fan és equiparar les accions d'activisme a un pla d'entrenament i, mitjançant la seva *newsletter*, van proposant accions de menys a més intensitat en funció del temps requerit per a dur-les a terme.

No ens deixem portar només pels riscos que internet genera, pensem en totes les oportunitats que ens ofereix per poder canviar el món, per fer que sigui millor. En definitiva, lluitem com s'ha fet sempre, encara que hi hagi perills. ■

■ Bibliografia

AJUNTAMENT DE BARCELONA. **Bústia ètica de l'Ajuntament de Barcelona** [en línia]. Disponible a: <www.bustiaetica.barcelona.cat>.

BIRDSALL, Stephanie. «**The democratic divide**» [en línia]. A *First Monday*, 4 d'abril del 2005. Disponible a: <www.dx.doi.org>.

COLOMBO, Cleila. «**Innovación democrática y TIC, ¿hacia una democracia participativa?**» [en línia]. A *IDP. Revista de Internet, derecho y política*, núm. 3 (3), 2006. Disponible a: <<https://idp.uoc.edu>>.

ESPELT, Ricard. «**Loomio, la aplicación para la excelencia de la tecnopolítica**» [en línia]. A *Apps for citizens*, 25 de maig del 2017. Disponible a: <www.wiki.apps4citizens.org>.

GUADIÁN, Carlos. «**De la desafección política a la participación**». A CARRACEDO, José David. *Democracia digital, participación y voto electrónico*. Madrid: CEPS, 2010.

GUADIÁN, Carlos. «**A vueltas con la transparencia**» [en línia]. A *Sesión de Control*, 23 de gener del 2013. Disponible a: <www.sesiondecontrol.com>.

GUTIERREZ-RUBI, Antoni. *Tecnopolítica* [en línia]. Disponible a: <www.gutierrez-rubi.es>

GUTIERREZ-RUBI, Antoni. «**Tecnología para combatir la corrupción**» [en línia]. A *El País*, 19 de gener del 2017. Disponible a: <www.blogs.elpais.com/micropolitica>.

KATZ, James i RICE, Ronald. *Consecuencias sociales del uso de Internet*. Barcelona: Editorial UOC, 2006.

KOTLER, Philip. «**The prosumer movement: A new challenge for marketers**». A *NA-Advances in Consumer Research*, volum 13, 1986.

PORRAS, José i ARAYA, Rubén. *E-democracia: retos y oportunidades para el fortalecimiento de la participación ciudadana y la democracia en la sociedad de la información*. Santiago: Universidad Bolivariana, 2003.

PORRAS, José. «**Internet, política y democracia local**». A *Documentación social*, (133), ps. 53-76, 2004.

VENTURA, Borja. «**¿Tú querrías votar todos los días?**» [en línia]. A *Yorokobu*, 19 de maig del 2014. Disponible a <www.yorokobu.es>.

WIKI. «**My Civic Workout, un trainer para el activismo**».